

การศึกษาและยกระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาในตำบลแม่เปา
อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย
A Study and Upgrading of Products by Local Wisdom
in Mae Pao District, Phaya Mengrai District, Chiang Rai Province

จิราพร มะโนวัง* วาสนา เสภา และกนกวรรณ ปลาศิลา
Jiraporn Manowang*, Wasana Sepha and Kanokwan Plasila

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน พร้อมทั้งยกระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน ของชุมชนตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ศึกษาจากกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ที่มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสาน จำนวน 40 คน ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวที พร้อมทั้งการหาแนวทางในการยกระดับผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาเครื่องจักสาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน ส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายสืบทอดกระบวนการทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนเพื่อใช้สอยในครัวเรือน เช่น ตะกร้า (ข้าวหวด) ฝาชี โหน่งข้าว ชันโตก ตุ่ม ไช แซะ และที่เหลื่อจากการใช้สอยในการดำรงชีวิตนำไปจำหน่ายในตลาดชุมชนในราคาที่ไม่แพง 2) การยกระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางในการยกระดับผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยดำเนินการ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตไม่สามารถอยู่ได้นาน เกิดรา ไม่ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และการใช้ระยะเวลาในการนำเส้นตอกผึงแดดที่นาน บางวันไม่มีแดด ฝนตก เส้นตอกไม่แห้งเกิดราจึงไม่สามารถนำมาสานได้ เพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยจึงออกแบบเตาอบต้นแบบ เพื่อใช้ในการอบเส้นตอกและผลิตภัณฑ์ให้อยู่ได้นาน 2) ด้านการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หัตถกรรม นำผลิตภัณฑ์ก้านมะพร้าวยัดเส้น พัฒนาเพิ่มมูลค่าปรับเปลี่ยนวัสดุตกแต่งทำให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามประณีต และออกแบบบรรจุภัณฑ์มีเรื่องราวพร้อมทั้งวิธีการใช้งาน จากราคา 20 บาท เพิ่มมูลค่าเป็นราคา 150 บาท 3) ด้านการตลาดและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการจำหน่ายได้ทั่วไป และมีผู้สนใจอย่างต่อเนื่องโดยให้เพิ่มช่องทางในการจำหน่าย ได้แก่ ร้านค้า เฟซบุ๊ก และสามารถส่งสินค้าทางสื่อออนไลน์ได้

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น การยกระดับผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสาน

สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จังหวัดเชียงราย 57100

School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai 57100

*Corresponding author; email: g.jiraporn1@gmail.com

(Received: 17 April 2020; Revised: 15 October 2020; Accepted: 22 October 2020)

DOI: <https://doi.org/10.14456/psruhss.2022.13>

Abstract

The objectives of this research were to study the local wisdom in basketry craft as well as upgrading the product from local wisdom in basketry craft Of Mae Pao Sub-district community, Phaya Mengrai District in Chiang Rai. Using a specific target audience selection method Study from an elderly group of knowledgeable scholars, Mae Pao Sub-district, Phaya Mengrai District Chiang Rai With the wisdom of handicrafts, 40 people used in-depth interviews, stage arrangements, as well as finding ways to raise the level of wicker wisdom products and analyze the qualitative data through content analysis. The results of the research revealed that 1) Most wicker ware handicrafts wisdom of the target groups have inherited the process from generation to generation, which were household appliances for household use, consisting of baskets, Fha Shee, Hai Nueng Khao, Khan Tok, Tum, Sai and Sae and the rest from the use of living; they were sold in the community market at an affordable price. 2) Upgrading products from local wisdom in wicker handicrafts Researchers and target groups in the community jointly analyzed ways to raise the level of handicraft products by implementing 3 aspects: 1) Product development, it was found that the manufactured products could not last for a long time, resulting in mold that did not meet the community product standard. And the use of time to bring the strands to dry in the sun for a long time, some days without sun, rain, strands, not dry and moldy, so they cannot be weaved. To address the problems and needs of the target audience The researcher therefore designed a prototype oven. To be used in baking strands and products to last for a long time. 2) Value added to handicraft products. Bring the coconut leaf products to loosen the lines Develop, add value, modify decorative materials Make the product beautiful and exquisite And packaging design with stories and usage methods from the price of 20 baht, adding value to the price of 150 baht 3) Marketing and product distribution It is a commercially available product. And there are people who are interested continuously by adding more distribution channels such as Facebook stores and able to order products online.

Keywords: Local wisdom, Product upgrading, Basketry handicrafts

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพมีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เป็นองค์ความรู้ และเทคนิคที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (ภูมิปัญญาท้องถิ่น, 2562)

หัตถกรรมเครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ จะเป็นสิ่งที่สร้างความแตกต่างได้เป็นอย่างดี นับได้ว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนแนวคิดวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และในขณะเดียวกันก็สร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นขึ้นมา เครื่องจักสานเป็นเครื่องมือที่มนุษย์สามารถจะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ไม่เพียงแต่ด้านประโยชน์ใช้สอยเท่านั้นที่มนุษย์พัฒนาขึ้น ความสวยงาม และความทนทานถาวร ซึ่งปัจจัยที่มนุษย์ให้ความสำคัญ (วิทยา มีกลิ่นหอม, 2561) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์ด้านหัตถกรรมจักสานจากภูมิปัญญาของตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าและที่สำคัญคือ ป่าไผ่ ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตเครื่องจักสาน ผสมผสานกับเอกลักษณ์ของพื้นเมืองล้านนา เครื่องจักสานนอกจากจะใช้เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำรงชีพแล้ว ปัจจุบันยังถูกนำมาประยุกต์ใช้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น ทำเครื่องเรือน เฟอร์นิเจอร์ ตะกร้า ของตกแต่งบ้านจากเครื่องจักสาน รวมถึงการดัดแปลงการสานการจักไปสู่ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อีกมากมาย โดยปรับเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนกลายมาเป็นผลิตเพื่อจำหน่าย ในปัจจุบันได้มีผู้ประกอบการ กลุ่มธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน ฯลฯ เป็นผู้ผลิตและสร้างสรรค์งานเครื่องจักสาน และแปรรูปผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานออกมาอย่างต่อเนื่องเพื่อจำหน่าย ทั้งในประเทศและสามารถส่งออกไปยังต่างประเทศได้อีกด้วย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้ได้มาซึ่งผลตอบรับจากผู้บริโภคผ่านการซื้อผลิตภัณฑ์ นอกจากคุณสมบัติพื้นฐานของผลิตภัณฑ์จากหน่วยงานที่เป็นนำเชื่อถือแล้ว การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ การจัดการบรรจุภัณฑ์ด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ข้อกำหนดด้านคุณภาพเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นที่น่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับ และสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อยกระดับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ยังเป็นปัจจัยทางการตลาดที่สามารถส่งเสริมการขายและการยอมรับของผู้บริโภคได้ ดังที่ชาญชัย อาจิณสมจาร (2551) ได้กล่าวไว้ว่า ผลิตภัณฑ์ที่ดี คือ ภูเขาสูงความสำเร็จของตลาด ผลิตภัณฑ์เป็นตัวแทนของความคาดหวังของผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์ตอบสนองความพึงพอใจของสังคม ผลิตภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จประกันถึงความส่งเสริมตัวเอง ถ้าสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค นั่นก็คือ ผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมกับตลาด และเช่นเดียวกับแนวคิดของปิยลักษณ์ เบญจกุล (2549) สรุปไว้ว่า การออกแบบโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ คือ รูปทรงทางกายภาพของบรรจุภัณฑ์มีความสำคัญเพราะเป็นรูปลักษณ์นอก (Profile) ที่ผู้บริโภครับรู้ได้ และดึงดูดสายตา ณ จุดซื้อขาย นอกจากนี้ ยังเชิญชวนให้ผู้บริโภคหยิบจับขึ้นมาพิจารณารายละเอียดต่าง ๆ ที่อยู่บนบรรจุภัณฑ์เพิ่มเติม ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสตัวบรรจุภัณฑ์เกิดขึ้นทั้งจากรูปทรงที่มีสัดส่วนเหมาะสมสอดคล้องกับตัวผลิตภัณฑ์ และการใช้งาน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ สามารถสร้างให้เกิดอุตสาหกรรมผลิต และบางครั้งสร้างรูปแบบการดำรงชีวิตให้กับผู้บริโภคได้

ลักษณะทั่วไปของมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ ใน ข้อ 3.1 ต้องประณีต สวยงาม มีรูปแบบรูปทรงที่เหมาะสมกับการใช้งาน ไม้ผุไม่มีรา หรือตำหนิที่เกิดจากการทำลายของมอด ปลวก หรือแมลงอื่น ไม่มีขอบคมและปลายแหลมยกเว้นกรณีที่เป็นลักษณะเฉพาะของชิ้นงานไม่มีเส้นขน เส้น ผุ่นผง รอยแตก รอยร้าว บิด โก่ง หัก งอ หรือตำหนิในชิ้นงานให้เห็นเด่นชัด ยกเว้นรอยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเป็นลักษณะเฉพาะของชิ้นงานซึ่งไม่มีผลเสียต่อการใช้งาน กรณีเป็นชุดเดียวกันต้องมีรูปแบบ ลวดลาย และสีที่กลมกลืนเข้ากันได้พื้นผิวด้านในและบริเวณที่สัมผัสได้ต้องขัดผิวให้เรียบ (สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2559)

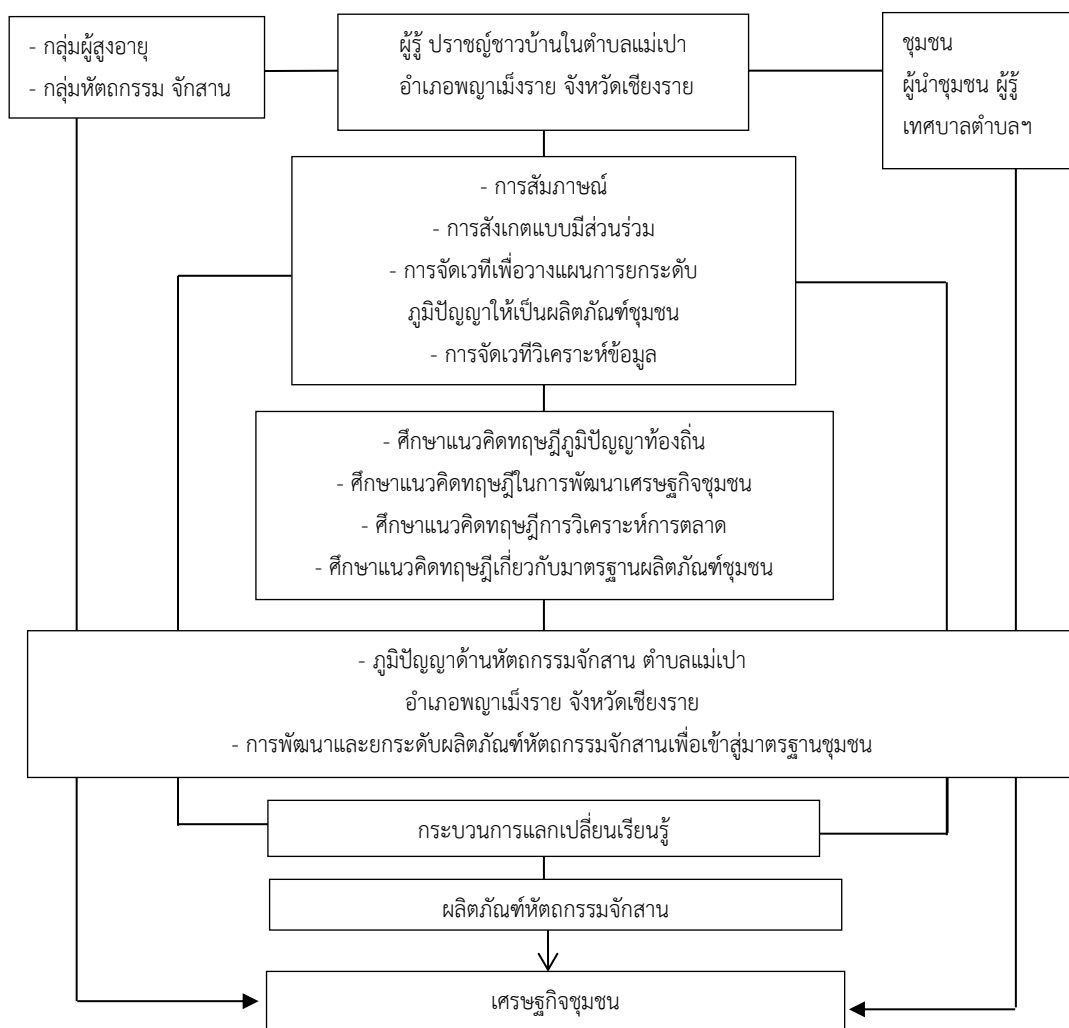
ชุมชนตำบลแม่เปา ประกอบด้วย 19 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอพญาเม็งราย เป็นพื้นที่ราบระหว่างภูเขา บางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา มีแม่น้ำแม่เปา และแม่น้ำกกไหลผ่าน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวน เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีชาติพันธุ์ม้ง ชาติพันธุ์ไทลื้อ ชาติพันธุ์ไทอีสาน และคนพื้นเมือง จึงส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่หลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสาน การทอเสื่อ ด้านการทอผ้า การตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหารพื้นเมือง เป็นต้น แต่ปัจจุบันผลิตภัณฑ์บางอย่างไม่ได้นำมาใช้งานและเริ่มมีการสูญหายไป เนื่องจากมีวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน พร้อมทั้งเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามามีบทบาทวิถีชีวิต ชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมทางสังคม มีส่วนน้อยยังเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาที่จะอนุรักษ์ และต้องการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ชุมชน พร้อมทั้งเผยแพร่วัฒนธรรมแก่ผู้สนใจทั่วไป

ดังนั้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ตลอดจนการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตของชุมชนที่ดี ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ยกระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาชุมชนตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน และพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พร้อมทั้งนำไปเผยแพร่แก่ผู้สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน ของชุมชนตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ที่มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน จำนวน 40 คน
2. กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ที่มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสาน จำนวน 40 คน
3. วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเลือกจากบุคคลที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ที่มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสานพร้อมทั้งร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

4.1 เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก ปากกา กล้องถ่ายภาพนิ่ง

4.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน

วิธีการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย สร้างเครื่องมือตามลำดับขั้น ดังต่อไปนี้

1) ศึกษาค้นคว้าจากตำราทางวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการออกแบบสัมภาษณ์ ให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความตรงในด้านเนื้อหา

3) นำผลจากการให้คะแนนของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่า IOC และปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้งเพื่อความสมบูรณ์ของเครื่องมือ

4) ทดลองแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทำการทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 5 คน เพื่อทดสอบความเหมาะสมของความเข้าใจตรงกันในภาษาที่ใช้สื่อความหมายของเครื่องมือการวิจัย

4.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

4.4 การจัดเวทีสัมภาษณ์เชิงลึก

4.5 การจัดเวทีวิเคราะห์หาแนวทางในการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญา

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเรื่องนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการในการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.2 สัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุด้านหัตถกรรมจักสานในพื้นที่ตำบลแม่เปา อำเภอกงหรา จังหวัดยะลา

5.3 จัดเวทีเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานแก่ ผู้สูงอายุ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลแม่เปา อำเภอกงหรา จังหวัดยะลา ดังภาพ 2

ภาพ 2 จัดเวทีเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงาน

5.4 จัดเวทีการตรวจสอบข้อมูล ดังภาพ 3 จากผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ และกลุ่มอาชีพเกี่ยวกับด้านหัตถกรรมจักสานเพื่อนำข้อมูลมาพัฒนาเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มอาชีพดังกล่าว ในตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

ภาพ 3 จัดเวทีตรวจสอบข้อมูล

5.5 จัดเวทีวิเคราะห์หาแนวทางเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านหัตถกรรมจักสาน ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

6. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสานตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย มีผู้เข้าร่วมในการให้ข้อมูล จำนวน 40 คน โดยการจัดเวทีกลุ่มย่อย สัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย พบว่า

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน กลุ่มเป้าหมายได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า กระบวนการผลิตหัตถกรรมจักสานส่วนใหญ่เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษ สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น พร้อมทั้งเรียนรู้ด้วยตนเองจากการที่ไปเที่ยวและเห็นผลิตภัณฑ์จึงทดลองฝึกฝนลองผิดลองถูกจนสามารถผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานนำมาใช้ในครัวเรือน และเหลือจากการใช้ในชีวิตประจำวันก็นำมาจำหน่ายตามตลาดในหมู่บ้าน เป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว นอกจากนี้ยังมีผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้จนฝึกปฏิบัติได้

แหล่งวัตถุดิบ วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน เช่น ไม้ไผ่ ไม้เฝือง สามารถหาในป่าและตามหมู่บ้านไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อวัตถุดิบ ดอกหญ้าที่นำมาทำไม้กวาดจะมีขนเฝืองนำมาจำหน่ายในราคา 100 มัดเล็ก/30 บาท ส่วนทางมะพร้าวที่นำมาผลิตไม้กวาดหาตามพื้นที่ในหมู่บ้านของตนเอง

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีมือในการประดิษฐ์ ส่วนใหญ่ทุกคนมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ผลิตขึ้นเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และเหลือจากการใช้จำหน่ายในราคาที่ไม่แพง สามารถแยกออกเป็นประเภทใช้ในครัวเรือน ได้แก่ ไม้กวาดดอกหญ้า ราคาตามละ 30 บาท แอปข้าวหรือกล่องใส่ข้าวเหนียว ราคา 150 บาท ไม้กวาดทางมะพร้าว ราคาตามละ 60 บาท ตะกร้า (ข้าวหวด) ราคา 50 บาท ชันโตกหวายขนาดเล็กและใหญ่ ราคา 800 – 1,500 บาท กระดัง ราคา 80 บาท ที่ใส่มีด (ฝักมีด) ราคา 50 บาท โห่หนึ่งข้าว ราคา 70 – 100 บาท ก้านมะพร้าวยัดเส้น ราคา 20 บาท ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ใช้สำหรับดักสัตว์น้ำจืด ได้แก่ แชะ ราคา 50 บาท สวิง ราคา 150 บาท ไซ ราคา 50 บาท ตุ่ม ราคา 50 บาท

ภาพ 4 ไม้กวาดดอกหญ้า

ภาพ 5 ออมสินจากไม้ไผ่

ภาพ 6 ก้านมะพร้าวขัดเส้น

ภาพ 7 การจัดเวทีกลุ่มย่อยสัมภาษณ์เชิงลึกภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสาน

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยนายคำป็น กาบชิน บ้านสบเปา ตำบลแม่เปา อำเภอฟญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ผู้ผลิตหัตถกรรมจักสาน ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า พ่อได้ทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมา 5 ปี แล้ว ซึ่งเรียนรู้กระบวนการผลิตมาจากการไปเที่ยวหาเพื่อน ๆ และเห็นเพื่อนทำแล้วนำมาทดลองสานดู ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ที่ผลิต เช่น ชันโตกหวาย แก้อีหวาย ที่ใส่มีด (ฝักมีด) ตะกร้า (ข้าวหวด) แอ็บข้าว (กล่องข้าว) โดยท่านเล่าให้ฟังว่า

“...ปอเยื้องานเครื่องจักสานเป็นงานอดิเรก สิ่งที่ได้เขียนไว้ในกานทำส่วนใหญ่จะไปดูคนอื่นเปิ้ลเยื้อง แล้วเอามาเยื้องลองผิดลองถูกจนเยื้องได้ เพื่อเป็นรายได้อาชีพเสริมเลี้ยงครอบครัวจันเต้าทุกวันนี้นี้...”

(นายคำป็น กาบชิน ให้สัมภาษณ์ 11 มีนาคม 2563)

จากข้อความ นายคำป็น กาบชิน ทำงานเครื่องจักสานเป็นงานอดิเรก สิ่งที่ได้เรียนรู้ในการปฏิบัติส่วนใหญ่ศึกษาข้อมูลจากที่ตนเองที่ประสบพบเห็นแล้วนำมาลองฝึกปฏิบัติด้วยตนเองไม่ว่าจะถูกหรือผิดทดลองฝึกจนประสบผลสำเร็จ ณ ปัจจุบันสามารถทำเป็นอาชีพเสริมมีรายได้ใช้จ่ายในครอบครัวได้

ภาพ 8 นายคำป็น กาบชิน และนางตุ่น สุวร ผู้ให้สัมภาษณ์

แม่ตุ่น สุวร อายุ 62 ปี บ้านสบเปา ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ผู้ผลิตหัตถกรรมจักสาน ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า แม่เรียนรู้การทำเครื่องจักสานมาจากพี่สาว ส่วนใหญ่ผลิตภัณฑ์ที่ทำ ได้แก่ ตะกร้าหวาย สวีง เอาไว้ใช้ในบ้านไม่ต้องไปหาซื้อจากที่ใคร โดยท่านเล่าให้ฟังว่า

“...แม่บ่อยากจะซื้อของจักสานจากเป็ลบางที่ซื้อมามันก็บ่อดทน ใจกำเดียว มันก่อลู้ ก็เลยไปเขียนอยู่กับพี่สาวเลยเยี่ยเป็นเต้าบ่เดี๋ยวนี...”

(แม่ตุ่น สุวร ให้สัมภาษณ์ 11 มีนาคม 2563)

จากข้อความ แม่ตุ่น สุวร เป็นผู้ที่ไม่นิยมซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของบุคคลอื่นซึ่งบางที่ซื้อผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานมาไม่มีความแข็งแรงและคงทน นำมาใช้ครั้งเดียวก็เสียไป ดังนั้นจึงไปศึกษาเรียนรู้กระบวนการผลิตจากพี่สาว และตนเองสามารถผลิตได้จนมาถึงปัจจุบันนี้

2. การยกระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน ของชุมชนตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางในการยกระดับผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยดำเนินการ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตไม่สามารถอยู่ได้นาน เกิดรา ไม่ได้มาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ชุมชน และการใช้ระยะเวลาในการนำเส้นตอกผึงแดดที่นานบางวันไม่มีแดด ฝนตก เส้นตอกไม่แห้งไม่สามารถนำมาใช้งานได้ เพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยจึงออกแบบเตาอบต้นแบบเพื่อใช้ในการอบเส้นตอกและผลิตภัณฑ์ให้อยู่ได้นาน โดยใช้ถังน้ำมัน 200 ลิตร ดังภาพ 9 นำมาเจาะ ใส่บานพับเป็นประตูเปิด ปิด มีท่อระบายอากาศ ดังภาพ 10 และใช้เตาอั้งโล่วางไว้ด้านล่างเพื่อใส่ถ่านไม้หุงต้มดังภาพ 11 มีตะแกรงสำหรับวางผลิตภัณฑ์ดังภาพ 12

ภาพ 9 ถังน้ำมัน 200 ลิตร

ภาพ 10 ประตูปานเปิด ปิด และท่อระบายอากาศ

ภาพ 11 ใส่เตาอั้งโล่

ภาพ 12 ตะแกรงวางเส้นตอกและผลิตภัณฑ์

โดยการทดลองเป็นจำนวน 3 ครั้ง ใช้ความร้อนจากถ่านไม้หุงต้มซึ่งน้ำหนัก 300 กรัม ใส่ในเตาอั้งโล่ ดังภาพ 13 เส้นตอกที่พร้อมนำไปสาน 400 กรัม ดังภาพ 14 ระยะเวลาในการอบ 2 ชั่วโมง ในช่วงเวลาอบ 1 ชั่วโมงแรกทุก 10 นาที มีการพลิกเส้นตอก และ 1 ชั่วโมงหลังอบต่อ น้ำหนักเส้นตอกเหลือเพียง 270 กรัม ดังภาพ 15 เส้นตอกแห้ง มีกลิ่นหอมสีขาว

ภาพ 13 การชั่งถ่านไม้หุงต้มและเตาอั้งโล่ใส่ถ่านไม้หุงต้ม

ภาพ 14 น้ำหนักเส้นตอกก่อนอบ

ภาพ 15 น้ำหนักเส้นตอกที่ผ่านการอบ

ส่วนผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสาน ได้แก่ ตะกร้า (ข้าวหวด) ชั่งน้ำหนักก่อนอบ 160 กรัม ถ่านไม้หุงต้ม 300 กรัม นำไปอบใช้เวลา 2 ชั่วโมง ดังภาพ 16 ผลิตภัณฑ์แห้ง มีกลิ่นหอม สีเหลืองนวล น้ำหนักของตะกร้าเหลือเพียง 90 กรัม ดังภาพ 17 ไม่ขึ้นรา ไม่กรอบถือว่าเป็นเตาอบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานต้นแบบสามารถนำมาใช้อบเส้นตอกและผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

ภาพ 16 การอบตะกร้า (ข้าวหวด)

ภาพ 17 น้ำหนักตะกร้า (ข้าวหวด) ที่ผ่านการอบ

2. ด้านการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หัตถกรรม พบว่า จากการศึกษาภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ก้านมะพร้าวยัดเส้น ราคาขายผลิตภัณฑ์ 20 บาท เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีผู้สนใจนิยมใช้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะวัยผู้สูงอายุนำไปใช้ในการคลายเส้น แต่ผลิตภัณฑ์ในกลุ่มผลิตภัณฑ์ลักษณะ รูปลักษณะ และการนำวัสดุมาใช้ในการผลิตยังขาดความประณีตและความสวยงาม ผู้วิจัยจึงนำมาพัฒนาเพิ่มมูลค่าปรับเปลี่ยนวัสดุตกแต่ง ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามประณีต และออกแบบบรรจุภัณฑ์มีเรื่องราวพร้อมทั้งวิธีการใช้งานดังภาพ 18 จากราคา 20 บาท เพิ่มมูลค่าเป็นราคา 150 บาท

ภาพ 18 ผลิตภัณฑ์กำมะพร้าวยัดเส้น บรจุภัณฑ์ และป้ายเรื่องราวพร้อมทั้งวิธีการใช้

3. ด้านการตลาดและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ พบว่า เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการจำหน่ายได้ทั่วไป และมีผู้สนใจอย่างต่อเนื่องโดยให้เพิ่มช่องทางในการจำหน่าย เช่น ร้านค้า เฟซบุ๊ก และสามารถส่งสินค้าทางสื่อออนไลน์ได้

สรุปและอภิปรายผล

1. การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย การผลิตหัตถกรรมจักสานส่วนใหญ่เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น พร้อมทั้งเรียนรู้ด้วยตนเองจากการที่ไปเที่ยวและเห็นผลิตภัณฑ์จึงทดลองฝึกฝนลองผิดลองถูกจนสามารถผลิตหัตถกรรมจักสานสามารถนำมาใช้ในครัวเรือน และเหลือจากการใช้ในชีวิตประจำวันก็นำมาจำหน่ายตามตลาดในหมู่บ้าน ได้แก่ ไม้กวาดดอกหญ้า ราคาตามละ 30 บาท ไม้กวาดทางมะพร้าว ราคาตามละ 60 บาท ไหหนึ่งข้าว ราคา 70 – 100 บาท แอ๊ปข้าวหรือกล่องใส่ข้าวเหนียว ราคา 150 บาท ตะกร้า (ข้าวหวด) ราคา 50 บาท ที่ใส่มีด (ฝักมีด) ราคา 50 บาท ชันโดกหวายขนาดเล็กและใหญ่ ราคา 800 – 1,500 บาท กระดัง ราคา 80 บาท ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ใช้สำหรับตกแต่งบ้านได้แก่ แชะ ราคา 50 บาท สวิง ราคา 150 บาท ไซ ราคา 50 บาท ตุ่ม ราคา 50 บาท วัตถุติบ เช่น ไม้ไผ่จะงูไม้ไผ่บง สามารถหาในป่าและตามหมู่บ้านไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อ สามารถเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว นอกจากนั้นยังมีผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้จนฝึกปฏิบัติได้ สอดคล้องกับจิราพร มะโนวัง (2561) ได้ศึกษาการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ด้านหัตถกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน สิ่งทอ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมของผู้สูงอายุโดยการสร้างสรรค์ร่วมกับผู้สูงอายุเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ศึกษาจากผู้ที่มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาทางด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน สิ่งทอ ในเทศบาลตำบลเวียง และตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จำนวน 20 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวที และการออกแบบผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์พบว่าภูมิปัญญาทางด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุทำงาน หัตถกรรมยามว่าง ได้แก่ ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องจักสานที่เริ่มทำในระยะแรก ๆ เป็นของใช้ในการดำรงชีวิตและมีตลาดไม่ละเอียดยังไม่มีความประณีต เครื่องจักสานในสมัยก่อนจะทำเพื่อใช้สอยในครัวเรือน ได้แก่ ตะกร้า ฝาชี ไหหนึ่งข้าว

2. การยกระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน ของชุมชนตำบลแม่เปา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางในการยกระดับผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยดำเนินการ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตไม่สามารถอยู่ได้นาน เกิดรา ไม่ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และการใช้ระยะเวลาในการนำเส้นตอกผึงแดดที่นานบางวันไม่มีแดด ฝนตก เส้นตอกไม่แห้งเกิดราจึงไม่สามารถนำมาสานได้ เพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยจึงออกแบบเตาอบต้นแบบ เพื่อใช้ในการอบเส้นตอกและผลิตภัณฑ์ให้อยู่ได้นาน 2) ด้านการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หัตถกรรม นำผลิตภัณฑ์ก้านมะพร้าวอัดเป็นเส้น พัฒนาเพิ่มมูลค่าปรับเปลี่ยนวัสดุตกแต่ง ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามประณีต และออกแบบบรรจุภัณฑ์มีเรื่องราวพร้อมทั้งวิธีการใช้งาน จากราคา 20 บาท เพิ่มมูลค่าเป็นราคา 150 บาท และ 3) ด้านการตลาดและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการจำหน่ายได้ทั่วไป และมีผู้สนใจอย่างต่อเนื่องโดยให้เพิ่มช่องทางในการจำหน่าย เช่น ร้านค้า เฟซบุ๊ก และสามารถส่งสินค้าทางสื่อออนไลน์ได้ ทั้งนี้การยกระดับผลิตภัณฑ์หัตถกรรม สอดคล้องกับชาญชัย อาจินสมาจาร (2551) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ผลิตภัณฑ์ที่ดี คือ ภูเขาสู่ความสำเร็จของตลาด ผลิตภัณฑ์เป็นตัวแทนของความคาดหวังของผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์ตอบสนองความพึงพอใจของสังคม ผลิตภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จประจักษ์ถึงความส่งเสริมตัวเอง ถ้าสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค นั่นก็คือผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมกับตลาด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไปเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

1. ควรมีการศึกษาวัสดุผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่ทำจากวัสดุอื่น ๆ ที่สามารถนำมาใช้ร่วมกันได้ เพื่อเป็นการทดแทนวัสดุที่จะหมดไป
2. ควรมีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับสังคม วัฒนธรรมในยุคปัจจุบันและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป
3. ควรมีการศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานให้มากขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบโดยนำวัสดุในท้องถิ่นมาผสมผสานเพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ และสามารถรองรับความต้องการของผู้บริโภคได้
4. ควรมีการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มในการอบรมเพิ่มเติมความรู้ เช่น ทักษะทางด้านการใช้อุปกรณ์เครื่องมือหัตถกรรมที่ทันสมัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาการจัดการต้นทุนเกี่ยวกับกระบวนการผลิตไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ เครื่องจักร เครื่องมือที่ได้มาตรฐานที่ทันสมัย

เอกสารอ้างอิง

- จิราพร มะโนวัง. (2561). การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุเพื่อรองรับการท่องเที่ยว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 10(4), 280–292.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร. (2551). *หลักการตลาด*. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.
- ปิยลักษณ์ เบญจตล. (2549). *บรรจุภัณฑ์กับการออกแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (*local wisdom*). (2562). สืบค้น 12 ตุลาคม 2562, จาก

http://biodiversity.forest.go.th/TK/index.php?option=com_zoo&view=category&Itemid=24

วิทยา มีกลิ่นหอม. (2561). *เครื่องจักสาน*. นนทบุรี: แหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ฝ่ายอุทยานการศึกษา
สำนักการศึกษาต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. (2559). *ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่*. กรุงเทพฯ: กระทรวงอุตสาหกรรม.